

ESCACS A L'ESCOLA, ILLA DE MENORCA

EL NAIXEMENT D'UNA IDEA

La pregunta és clara i concisa, Com neix un projecte que pretén introduir els escacs en les escoles en horari lectiu?

La resposta és clara i concisa, amb la voluntat de persones interessades que així sigui. I vull recalcar la importància de la voluntat, com guia *sine quan non*, és impossible posar-se en marxa.

A finals de 1995, ens vam donar compta que l'estructura extraescolar dels escacs estava ben arrelada a la nostra illa. Pràcticament totes les escoles tenien algun monitor que desenvolupava classes d'escacs i que promovia el joc-ciència entre els fiets i fietes.

Amb la visita a la nostra illa d'Alvaro Albaina, per a mostrar-nos les seves idees sobre la metodologia a emprar en l'ensenyança a nivell primari en les escoles, es va crear una atmosfera propícia per a intentar donar el bot i introduir les classes d'escacs en horari lectiu. El següent pas fou formar personal humà capacitat para en un futur no molt llunyà, poder desenrotllar aquesta experiència nosaltres mateix. Per això vam comptar amb els cursos impartits a la nostra illa per pedagogs com el Mestre Internacional Anatoly Bikhosky, el Gran Mestre Mihail Suba i el Gran Mestre Miguel Illescas, així com diversos cursos aïllats que havíem realitzat alguns de nosaltres. Per això vam assistir al curs de monitor nacional d'escacs ofert pel Centre d'Estudis de la FEDA, realitzat al Desembre de 1995 a Eibar, quatre il·lusionats menorquins (Biel Torrent, Santi Pons, Pedro Gomila i José Francisco Suárez), amb la idea d'adquirir noves idees i nova metodologia que ens ajudarà en el nostre propòsit. Amb la finalització del curs d'Eibar, ens vàrem reunir Biel i jo, i Biel m'encomana la realització del projecte d'escacs a les escoles, per a intentar desenvolupar en el curs següent.

El primer pas estava donat, existia el ferm propòsit de portar a terme aquesta experiència i ens havíem posat a fer feina.

PROCÉS ORGANITZATIU

Una vegada presa la decisió de realitzar el projecte, vàrem començar per dissenyar el programa:

A qui havia d'anar dirigit?

Quins horaris i duració tindria?

Quins continguts li donaríem?

Quina metodologia empraríem?

Amb quina col·laboració contaríem?

Com es finançaria?

On i a qui li presentaríem?

Com ho presentaríem perquè ho acceptessin?

Preguntes que van portar temps respondre, però que foren resoltes positivament.

HORARIS I DURACIÓ

Els cursos pel seu propi contingut requereixen d'una continuïtat intensa que despertin en el fiet i fieta la idea de tenir ganes que arribi la classe d'escacs "*M'ho pas chupí*". Fiets i fietes *dixit*.

Els cursos consten de deu classes, que es desenvolupen en el període de dos setmanes seguides de curs escolar, amb una duració cada classe d'una hora; lo que fa que el curs una vegada finalitzat ha suposat deu hores d'ensenyança d'escacs per a cada fiet i fieta.

Els horaris han sigut de matí i vesprada entre classes lectives, és a dir abans de la classe han tingut una altra assignatura i després de la classe han continuat amb el seu procés educatiu. Això creiem que és important, pues dota als escacs d'una normalització dins de les diverses matèries i al mateix temps per la seva peculiar índole, suposa un *esparciment actiu* de l'atmosfera escolar, tan actual avui en dia entre els psicòlegs i educadors.

MATERIAL EMPRAT

Per a la realització dels cursos, utilitzem diferent material i eines que pel seu interès pas a detallar:

Tauler de tela. Consisteix en un tauler d'escacs de quatre metres de llarg per quatre metres d'ample on realitzem tot tipus de jocs i practiques de moviments. És l'espai on els fiets se senten més a gust i el perfecte univers per a perdre el sentiment de ridícul. La fabricació de dit tauler, és aconsellable que sigui de dos capes, sent la que toca directament en el sòl encoixinada per a una major comoditat a l'hora de treballar en ell.

Disfresses de peces. Les disfresses de peces d'escacs, són un element primordial, pues permeten dotar a cada classe d'una expectació per saber de que vindrà disfressat el professor. Consisteixen evidentment, en disfresses elaborades en tela amb la representació de cada peça.

Barrets d'escacs. Aquests barrets, elaborats amb cartolines i creats pels propis alumnes a partir d'unes mostres definides, són un dels elements més valorats, ja que una vegada creats tots els alumnes assistiren a les classes amb els dits barrets sobre els seus caps, amb lo que la classe es converteix en un escenari diferent dins de l'escola.

Cançons de les peces. La música i els escacs s'uneixen aquí per a dotar als escacs d'una ajuda a l'hora d'assimilar conceptes. Les cançons de les peces són el perfecte complement festiu per a finalitzar la classe i reforçar l'anteriorment après. La música, el ritme, l'escala i els petits coneixements musicals que s'introdueixen (bis, *in crescendo*, *forte* mon nàs trop, etcètera) fan d'esta part de la classe una perfecta activitat globalitzadora.

Dau gegant. El dau gegant, una idea de l'amic Albaina, suposa un esdeveniment festiu dins de la classe i la seva utilització com a eina de treball per a entendre el tauler com un espai reglat, fonamental.

ORGANISMES I INSTITUCIONS

Perquè aquest projecte es realitzés finalment, havíem de comptar amb l'ajuda i el suport de diverses institucions i organismes. Així, la **Delegació Menorquina d'Escacs** en primer lloc es va dirigir a la **Conselleria d'Esport i Cultura del Consell Insular**, on presentarem el programa en tota la seva totalitat. És a dir, no sols el contingut detallat de cada classe, sinó també el pressupost econòmic, institucions participants, horaris, etc. He de dir que la resposta del conseller, Sr. Simó Gornés i del Coordinador Tècnic, Sr. Miguel Ángel Milla, fou extraordinària. Immediatament es van sentir participes del projecte i es van oferir a realitzar les gestions oportunes amb les distintes institucions perquè aquest projecte es portara a la practica.

Ja junt amb el coordinador tècnic, Sr. Milla, decidirem que com a primera experiència i a causa de la premura de temps, en el curs 96/97 l'experiència sols es desenvolupés a deu col·legis de l'illa, per a valorar la reacció de les diverses institucions. A partir d'aquí ens reunirem amb la **Federació d'Associacions de Pares i Mares de Menorca**, que van rebre encantats la idea. La tercera institució a què ens dirigirem foren els **Ajuntaments de l'illa**, per a mostrar el nostre programa i també ells formaren part d'aquesta meravellosa experiència. Tot perfecte, però... ens faltava el permís del **Ministeri d'Educació** a través d'**Inspecció** per a poder realitzar les classes en horari lectiu. Finalment la inspectora va donar el vist-i-plau i ja es podia començar.

A partir d'aquí, ens reunirem diverses vegades el Sr. Milla i jo amb els consells escolars per a presentar el programa i decidir ja les dates en què cada escola anava a rebre les classes. Existia un termini de temps de reflexió per a les escoles per a decidir si volien que es donés a primer de primària o a cinquè.

En total varen ser les següents deu escoles:

CP Pere Casasnovas (Ciutadella)	Dos cinquens
CP Mare de Déu del Bou (Ciutadella)	Dos cinquens
CP Joan Benejam (Ciutadella)	Un primer i un cinquè
CP Pintor Torrent (Ciutadella)	Un primer i un cinquè
Col·legi Salesià (Ciutadella)	Dos cinquens

CP Santa Àgueda (Ferrerries)	Un primer i un cinquè
Col·legi Sant Francesc d'Assís (Ferrerries)	Un primer i un cinquè
CP Mara de Déu del Bou (És Mercadal)	Un primer i un cinquè
CP Ruíz i Pau (És Castell)	Dos cinquens
CP Sant Lluís (Sant Lluís)	Dos cinquens

Deu col·legis que van fer un total de vint cursos. Actualment són totes les escoles de Menorca.

EXEMPLE UNITATS TEMÀTIQUES

A continuació present una unitat temàtica completa del curs d'iniciació, així com els esquemes bàsics dels cursos per a fiets de sis anys i un altre per a fiets de 10 anys. Com voreu les diferències són evidents, ja que la metodologia ho exigeix.

Aquestes unitats temàtiques són fonamentals a l'hora de realitzar un projecte educatiu, ja que ens permetran una planificació i una programació elaborada, amb lo que això representa de cara a sistematitzar els continguts a impartir. Al mateix temps suposen una eina exportable, en el sentit que poden servir de font per a poder realitzar les nostres pròpies programacions.

El contingut, els objectius, la planificació, el material utilitzat, les fitxes elaborades, les activitats a realitzar han d'estar perfectament assenyalades aquí. Inclòs és interessant tenir temporalitzades les activitats, i dic interessant ja que no ha de ser un dogma de fe, i precisament és feina del monitor saber quan ha de botar-se la seva pròpia programació per a mantenir encesa l'atenció dels alumnes.

UNITAT TEMÀTICA: El conte de la història dels escacs.

EDAT: 6 anys.

SESSIONS: 1 hora

INTRODUCCIÓ:

És fonamental a l'hora de començar un treball en una escola, que la nostra primera classe sigui el més vistosa, cridanera i sobretot participativa possible. Els fiets i fietes han de tenir la sensació que es troben en un espai divertit on passar-s'ho bé.

CONTINGUTS:

- 1.- Presentació del monitor i dels fiets.
- 2.- Introducció del material que es va a emprar.
- 3.- El conte de la història dels escacs.

OBJECTIUS:

- 1.- Introduir en els fiets el concepte d'escacs i diversió.
- 2.- Crear una atmosfera de comunicació i coneixement.
- 3.- Breu contacte amb els elements del curs.

ACTIVITATS:

A) Presentació del monitor i dels objectius del curs: És important presentar-se davant dels fiets i deixar ben clar els nostres objectius. Aquí es comentarà que l'objectiu principal del curs serà **divertir-nos junts**. Ara és el moment d'adequar la classe als nostres interessos. Jo transformo la situació establerta formant una **U** amb les taules i cadires de manera que tots els fiets es puguin veure la cara i el monitor veure'ls a tots.

B) Una vegada ens hem presentats, passarem al primer joc, **el joc de les presentacions**. Cada fiet presentarà el fiet que té al seu costat, per exemple: *"Aquest fiet s'anomena Miquel"*, referint-se no a si mateix, sinó a la persona que té al costat. Una vegada acabada aquesta presentació i posant com a excusa que tenim molt mala memòria i ens agrada conèixer el nom de tots els nostres amics, passarem al **segon joc de presentació**. Consisteix que el primer fiet digui el nom del fiet que té al seu costat, aquest al seu torn dirà el nom del que té al costat més el nom de l'anterior, i així successivament fins a arribar a l'últim que haurà de dir el nom de tots els fiets. No cal assenyalar que les rialles estan garantides, així com la concentració per a no oblidar-se del nom de cap.

C) Ara presentarem el material que anem a utilitzar en les nostres classes i explicarem com l'utilitzarem. El primer element a mostrar és el **sac** on tenim guardat el tauler de tela de 4 x 4 metres. Aquest ha de ser un moment especial i posarem especial insistència a assenyalar que cada dia apareixerà algo màgic del sac. Per a això podem utilitzar frases per tots coneguts que les podran dir els fiets, com per exemple *"Abracadabra, pota de cabra, ull de serp, cola de rata que aparegui una cosa guapa"*. I traurem l'element que vulguem mostrar. En aquesta primera classe traurem el tauler de tela, l'estendrem en el sòl i jugarem al següent joc.

D) **Perquè serveix aquesta tela?** Cada fiet dirà un joc diferent o una utilitat que li trobi al tauler de tela, per exemple *"Sac de dormir, manta, laberint, bandera d'automobilista, ponts i rius, capa, etcètera"*

E) Una vegada acabada l'activitat anterior, passarem a seure a tots els fiets i fietes en el tauler de tela. Ens seurem amb ells i passarem a **contar la història dels escacs**. El conte dels grans de blat, gesticulant, canviant-nos de barret segons el personatge que fem. És important a l'hora de dir el que abraça el número de grans totals de blat, fer-ho d'una forma pròxima, és a dir per exemple *"...i es va adonar que tota la terra de Menorca, les muntanyes, les platges, els parcs, les escoles, etc. eren insuficients per a poder arregar tants grans de blat"*.

F) Una vegada contat el conte repartirem un foli a cada fiet on haurà de **dibuixar** qualsevol passatge de la història anterior.

G) Finalitzarem la classe arreplegant el material i despedint-nos de cada un dels fiets fins a l'endemà.

AGRUPACIONS.

Totes les activitats aquí desenvolupades fomenten les situacions de grup, i amb l'activitat F l'activitat individual.

RECURSOS MATERIALS

Tela del tauler d'escacs
Barrets de Cisa, Rei, Matemàtic, Savi i Reina.
Folis i colors.

METODOLOGIA.

Fonamental en aquest primer contacte irradiar la suficient energia per part del monitor per a cridar l'atenció no tan sols en els jocs i activitats, el monitor ha de ser com un amic que ve a jugar i a ensenyar-nos coses molt divertides.

Esquema bàsic del curs Escacs a l'escola 10 anys

Classe número 1

Presentació del monitor i objectius.
Joc de presentacions empàtiques i sumatòries.
Qüestionari bàsic.
El tauler d'escacs com a camp de desplaçament.
Les caselles.

Classe número 2

Joc de presentacions empàtiques i sumatòries.
La col·locació del tauler.
Les peces d'escacs. Dibuixar i tallar.
Joc d'intercanvi de posicions.
Identificació de les distintes peces.

Classe número 3

Joc de presentacions empàtiques i sumatòries.
Introducció del tauler mural. (Diferències entre taulers)
L'anotació algebraica. (Nom i cognoms de les caselles)
Matemàtics i escacs.

Classe número 4

El peó. Tauler mural. (Presentació de barrets)
Barrets de peons i peces. (Introducció del moviment)
Carreres de sacs de peons. (Partides de peons)
El concepte de peça capturada. (Transformació)
La cançó del peó. Música i escacs. (Fulla de reforç)

Classe número 5

La torre. Files i columnes. (Col·locació i moviment)
Passeig pel tauler (Introducció peça)
Laberints de torres. (Joc de torres i peons)
Laberints d'orientació.
La cançó de la torre.

Classe número 6

L'Alfil. Les diagonals. (Presentació)
Comptar diagonals
Carreres d'alfils. (Joc d'alfils de dos a dos)
Successions de jugades. (Full de reforç)
La cançó de l'alfil.

Classe número 7

La dama. El valor dels peces. (Col·locació)
Comptant caselles dominades.
El joc de la dama: diagonal, fila i columna.
La dama perduda. Orientació espacial i gràfica.
La cançó de la dama.

Classe número 8

El cavall. El canvi de color. (Col·locació de cavalls)
Moviment abstracte. (El canvi de color)
Carreres de cavalls. (Full de reforç)
La cançó del cavall.

Classe número 9

El rei. Final de la partida d'escacs (Posició dels reis)
Finalitat del joc. (Moviment)
Els escacs. (Jugades excepcionals)
Joc dels reis. (Oposició)
Diagrames de reis.
La cançó del rei.

Classe número 10

Control
Dibuix de concurs
Arreplegada de treballs. (Opinió dels alumnes)
Com puc millorar? Direccions de centres d'ensenyança.
Partides d'escacs.
Comiat i fi de curs.

Esquema bàsic del curs
Escacs a l'escola
6 anys

Classe número 1

Presentació del monitor i dels alumnes.
Petit sondeig verbal.
Joc de presentacions empàtiques i sumatòries.
Introducció dels escacs de tela i del material.
Conte de la història dels escacs.
Dibuixar el conte de la història dels escacs. Arreplegar treball i material.

Classe número 2

Joc de presentacions empàtiques i sumatòries.
El tauler d'escacs com a camp de desplaçament lliure
Joc del dau i el tauler. Anarquia de moviments.
Dibuix del tauler d'escacs (1). Arreplegar treball i material.

Classe número 3

El tauler d'escacs com a camp de desplaçament reglat.
Joc del dau i tauler amb regles dirigides.
Dibuix del tauler d'escacs (2). Arreplegar treball i material.

Classe número 4

Coneixement dels peces d'escacs; presentació de barrets.
Pintar i tallar les peces d'escacs.
Escriure el nom de les peces sobre els dibuixos realitzats.
La posició de les peces. El joc dels carreres.

Classe número 5

El tauler com a camp de desplaçament; només cap a davant.
El peó. De 7a a 8a transformació! (Màgia potagia)
Les caselles del tauler. (Col·locació. Joc 4x4)
La cançó del peó. (Llegir la cançó)
Acolorir les files del peó.
Arreplegar el treball i material.

Classe número 6

El tauler com a camp de desplaçament; les columnes.
La torre. (Presentació torre i col·locació)
L'abecedari. El nom dels carrers del tauler (Passejar per tauler)
Moviment en el tauler per files i columnes.
La cançó de la torre. (Llegir la cançó)

Acolorir els columnes i files. (Aferrar la peça)
Arreplegar el treball i material.

Classe número 7

El tauler com a camp de desplaçament; les diagonals.
Passeig per diagonals de diferents caselles.
L'alfil, moviments per les diagonals.
La cançó de l'alfil.
Acolorir diferents diagonals.
Arreplegar el treball i material.

Classe número 8

El tauler com a camp de desplaçament abstracte.
El cavall. Introducció al moviment. (Presentació de cavalls)
El canvi de color. (Carreres de canvi de color)
Cançó del cavall. (Llegir la cançó)
Pintar caselles on pugui anar el cavall.
Arreplegar el treball i material.

Classe número 9

El tauler com a camp de desplaçament total.
La dama. (Joc de diagonals i files)
Introducció al valor de les peces. (Llegir la cançó)
Buscant el tresor.
Joc de la dama.

Classe número 10

Finalitat del joc dels escacs. (Presentació dels reis)
El rei. La captura del rei. (Joc de reis)
Dictat d'escacs.
Relació de direccions on poder continuar l'aprenentatge.